

על חמור שזכה לחיי נצח¹

מאת ירדנה הדס

ספר-הילדים, העוסק בחמור המפורסם ביותר בארצות-הברית, הוא אחד מסדרת ספריה של מרגרט הנרי, "Roundup Library". הסופרת הקדישה שנים-עשר מיצירי רוחה לבעלי-החיים, המאכלסים את אגדות ארצה הגדולה.

"Brightly" אוייר תוך כדי מאמץ למסור בדייקנות מירבית את דיוקנו של "גיבור" הספר עפ"י פסלו, המפאר את אולס-ההסבה של פונדק-הדרכים הנודע, הניצב על המשעול, שכבש בפרסותיו הקטנות.

חמור קטן, ה"יושב" על כרעיו האחוריות, רגליו הקדמיות זקופות ואזניו קשובות — ולו "פינת-זיכרון" ותצלומי-ידידיו בני האדם, וסביבו נופו של הקניון הגדול, מקום חיותו וכיבושיו.

ספר-ילדים זה מופץ ונקרא כיום על רקע מאבק ציבורי על חיי חמורי-הבר, המאכלסים את הקניון הגדול. הרשות, המטפלת במכמני-הטבע, טוענת כי צאצאיו ואחיו של "המלאך הבהיר" מלחכים כל חלקה טובה ומקפחים את האיילים, הצ' באים ושאר בעלי החיים המוגנים שבמכתש הנפלא. אוהבי החמורים טוענים, לעור מתם, שיש להוסיף מזון ולא לגרוע מן האוכלוסיה החיה.

חזקה על קוראי-הספר, ששיפוטים בעניין זה "ישוחד", אך אין הסופרת עוסקת במאבק. היא מתרכזת בדמות אחת, שהפכה לאגדה ובונה את ה"אני" שלה מעגלים-מעגלים ביד אמן.

"ברייטי" הוא — בראש ובראשונה — הוא עצמו. הוא חמור, שאינו מדבר, אינו מחקה בני-אדם ואינו "מואנש" בכל צורה שהיא. הוא יצור, שהפך להיות פראי לאחר שאדוניו הראשון אבד או איבד אותו. חמור קטן ועיקש, שכל משאלתו היא

1. "BRIGHTY of the Grand Canyon", By Marguerite Henry, Illustrated by Wesley Dennis. Rand McNally and Co., Chicago, New-York, San-Francisco.

2. הדפסה שביעית, מאז 1970.

— חיים וחופש. התקשרותו אל בני-האדם היא מותנית, משנית, כנה ועמוקה גם יחד.³

מעגל ההשתייכות השני של "ברייטי" מורכב אפוא מידידיו בין האנשים, משהוא נופל בידי נבלים או בני-אדם שאינם מבינים לרוחו, הוא חומק מידיהם בהזדמנות הראשונה, המתאפשרת לו.

ידידיו הם — נער וזקן. אין לברייטי קשר עם מבוגרים "סתם". זוהי נקודה, שיש בה, לבד מן האמת העובדתית שבידי הסופרת, גם אמת אמנותית עמוקה. הומר הובס, הנער, דומה ל"ברייטי" בנקודות רבות: הוא עיקש, אוהב חופש, הרפתקן, אמיץ ונאמן. בנער הזה "צומח" הזקן, רעו האחר של "ברייטי".

כ"ברייטי" כן הזקן. נוף צמיחתו הוא המכתש — והוא שתקן ומחוספס ויפה כמותו. "ברייטי" דואג לפרנסת עצמו — ואף הזקן כן. אולם לזקן ישנה מוטיבציה נעלה, המחייבת אותו. הוא רוצה במימון על מנת לסייע לאחייניתו, שהיא ילדה נכה, להשיג כסא-גלגלים נוח ומתאים לצרכיה.

המניע הזה הופך את מחפש-המתכות הזקן לדמות מיוחדת, המתגדרת לעצמה בין שאר מחפשי-זהב ואצים-להתעשר, שאיכלסו את אמריקה בתקופת "הבהלה הגדולה" והותירו אחריהם ערי-רפאים וזכרונות עתירי אלימות.

מעגל ההשתייכות השלישי — והוא שלישי, כיון שהוא הפחות חשוב בארגו הסיפור — הוא המשפחה החמורית, הטבעית, שיוצר "ברייטי" לעצמו. שטון, נשיו, עייריו הקטנים. למעגל זה משתייך החמור הקטן והעיקש בין שני מאורעות: מנצחונו על המנהיג הקודם עד תבוסתו. מאותו רגע נוטל חמור צעיר וחזק את השלטון — וה"גבור" שלנו, ש"עשה את שלו ויכול ללכת", חוזר אל ידידו בני-האדם.

מעגלו הרביעי — והרחב ביותר — הוא הקניין עצמו על בעלי-החיים השונים שבו ובעיקר — על נופו, מקום ראיתו של "המלאך" הבהיר". בדיאלוג היומיומי שבין איתני-הטבע ובין בעלי-החיים הקטן קיימת דואליות דרמטית, המתמתנת מאליה, בהיותה שיגרה. שיגרה, ככל שהיא מכוערת, אינה יכולה להשתדר בשיאים בלתי פוסקים. על כן, השלג הוא מלכודת-מות, אך גם דרך לפתרון ולהצלה: השלג מתואר כ"כלא לבן", כ"סוהר". אך הוא גם המעכב את ג'ק איירונס, האיש הרע, בעל אגרוף-הברזל, מלרצוח את הנער הומר ואת החמור גם יחד.

דרכי עיצובו של הסיפור אופייניות לסיפורי הרפתקאות רבים: העיתויים — ההצלה באה ברגע האחרון, ויש בה מן הדראמה ומן ההומור גם יחד.

זוהי "הצלה משמים": המושיע מגיע מבעד לצוהר שבעליית-הגג... אך הוא אינו

3. דוגמא טובה לעיצוב-הדמות: עמ' 138—144 בספר, המתארת מרקס יחסיו של ה"גבור" עם חמורים אחרים. לאחר מכן, מן הראוי להשוות למתואר בעמ' 112 — גוונים שונים ביחסיו של "ברייטי" עם בני האדם.

גיבור אדיר ונהדר — הוא ידו הזין של החמור, שחדר לבית הנצור מבעד לפתח היחידי האפשרי — ומראה רגליו הצנומות, המידלדלות על גבי הסולם הרעוע, אותו איזון עדין, המועד פאתוס קלוקל, מצוי גם ביחס לחכמת-הריפוי והתרופות של הזקן החביב.

יש בסיפורנו מומנטים של הסיפור הבלשי לילדים. הגבורים הם טובים-ורעים. גבורת-הרוח היא בת-לוייה לענוה ולנדיבות, ואילו רועי-הלב חבר אל תאוות-הבצע והאנוכיות היהירה. גיק איירונס מעוצב על דרך-השליה — ועשו, הדומה להפליא להשפלתו של המן הרשע, משמח לבות הקוראים שוחרי נצחון הצדק. חמורנו, עם כל חביבותו, שוחר בדידות. הוא עיקש וסקרן. קולות-הפיצוץ של בוני-הגשר מפחידים ומרגשים אותו. תגובתו אמינה משום שאף היא נעזרת בהומור הטוב: "אזניו קפצו — כמעט — מחוריהן". תמונת האזניים הארוכות והמקפצות (כאדונייהן המדלג בבהלה) משעשעת ומבשרת, שכל רע לא יארע לו ולנוף — חיותו. גם "הרגעים הגדולים" זוכים לפרופורציה בעזרת החיוך הטוב. מעבר-הגשר, העברת החמור, המחלים מפצעו, אל מקום-מבטחים, חנוכת המפעל — כל אלה עשויים באיפוק זינקי ומעודן.

המחברת משתמשת בסמלים (הגשר הרופף) ובדמויות מן ההסטוריה (הנשיא רוזוולט). כבמאי טוב, היא עושה שימוש וירטואוזי בעזרים (Props). בין אלה נוכל למנות את הרובה ואת גושי-המלח. כלי-ההרג, שיש עמו מסר של אהבה (בהיותו מזכרת ידידות) וטעם הדמעות המנחם והמחזק — עשויים לשמש לקורא הרגיש מזון רוחני, שיוסיף על הנאתו מן העלילה.

המחברת נמנעת במכוון ממיסטיקה. ובדברי הסיום הנרגשים שלה היא מדגישה עובדת היות גיבורי הספר בני-חלוף. היא נעזרת בקטעי-יומנו של הנשיא, אך מאזנת את התלהבותו בתארה את תגובת "ברייטי" על מצלול-הדברים. הרובד הפסיכולוגי "מגייס" אף הוא: חמור אינו יכול להעיד, אבל "עיניו זוכרות" את האמת שראה. עם סגירת מעגל הקריאה בספר, אנו חוזרים אל ראשיתו. דבריה-הקדמה הם כשטר שנפרע.

"זהו סיפורו של חמור קטן וכודד, שחי בקניון הגדול של אריזונה. נחפש-זהב זקן מצאו מתרוצץ חפשי לנפשו במשעול המשתפל מגדתו הצפונית של המכתש אל נהר-הקולורדו..." החוט-הבלתי-נראה של ריעות אמת נקשר כבר אז. גדולת הספר — בפשטותו, ביושר שבו, באמת הבלתי מעורעת, המכויזוה על זכותו של בעל-חיים על התיב שכבשו רגליו. חוקרים ויערנים, אמנים ותיירים — כל אלה הולכים בעקבותיו של ברייטי. ועם צועד הקורא, מהלך ואומר שירה.

4. ראה עמ' 194, 197, 211: כולם מצוייט דוגמאות טובות לאיזון העדין, השומר על אובייקטיביות-לכאורה.

5. ראה נא עמ' 134, וכן עמ' 81.